DARAGÓ RITA LAURA[1]

BARTALUS ISTVÁN A 19. SZÁZADI MAGYAR ZENETÖRTÉNETI KUTATÁS ÉS ZENEPEDAGÓGIA TÜKRÉBEN[2]

Absztrakt

Bartalus István (Bálványosváralja, 1821. november 23. – Budapest, 1899. február 9.) a 19. századi magyar zenepedagógia egyik kiemelkedő alakja, a hazai zenetörténeti kutatás egyik megindítója. Széleskörű tudományos képzettsége révén (jogi, bölcsészeti, teológiai tanulmányai mellett zongoraművész, zenepedagógus és népzenekutató) a 19. század második felében kibontakozó, az oktatás teljes szerkezetét átformáló törekvés jeles képviselőjévé vált. Tudományos (zenetörténeti, zenepedagógiai) publikációi 1858-tól folyamatosan jelennek meg. Munkássága által a hazai értelmiségi elit legnagyobbjai között tarthatjuk számon (1867-ben a *Kisfaludy Társaság*, majd 1875-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja). Pályájának egyik vezérvonala a kormányzati szintű, népoktatás teljes átalakítását célzó törekvésben való részvétel: az 1868. évi 38. törvény – mely hazánk első népoktatási törvénye - megjelenését követően Eötvös József miniszter felkérésére az ének tantárgy tervezeteinek kidolgozásában, valamint a tan- és szakkönyvek elkészítésében segédkezik, s ezzel a hazai ének-zeneoktatás egyik megalapozójává, úttörőjévé válik. A tanulmány célja, hogy Bartalus István személyét és munkásságát – társadalomtörténeti kontextusba helyezve mind tanárként, mind polihisztorként bemutassa és elhelyezze a korszak tudományos szakmai elitjének soraiban. A kutatási módszerek a hazánkban megjelent szakirodalmi források, folyóiratok, cikkek feldolgozásán, a szerző megjelent publikációinak tanulmányozásán, valamint levéltári kutatáson alapszanak. A kutatás a fellelhető források - leíró elemzésen túli – összehasonlító analízisét, a következtetések igazolását és a tézisek bemutatását célozza.

---

[1] Daragó Rita Laura közoktatási vezető, szakvizsgázott pedagógus, intézményvezető-mesterpedagógus. Alapfokú művészetoktatási tantárgygondozói szaktanácsadó. 2003 óta a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Hórvölgye Alapfokú Művészeti Iskola intézményvezetője. A szerző bővebb életrajza a tanulmány végén.

[2] Az előadás elhangzott az ELTE BTK „Tudós tanárok – tanár tudósok; Konferencia a minőségi tanárképzésről című tudományos és szakmai szimpóziumon, 2014. november 10-11-én.

Abstract

István Bartalus (in Hungarian name order: Bartalus István, Bálványosváralja, November 23 1821 – Budapest February 09 1899) was one of the most prominent figures of the 19th century Hungarian music education, as well as one of the founders of Hungarian music history research. Due to his immense and extensive scientific background (besides his studies in law, arts and theology, he was also a pianist, music teacher and folk music researcher), he became a leader in the movement which in the second half of the 19th century reformed the entire structure of Hungarian education. His scientific works (music, history and education) were continuously published from 1858 onward. Owing to his achievements, he is counted amongst the most significant members of the Hungarian intellectual elite (he was accepted as a correspondent member to the Kisfaludy Társaság in 1867, then to the Hungarian Academy of Sciences in 1875). One of his main achievements was taking part in a state level endeavour to completely reform Hungarian public education. After the ratification of Act 38 in 1868, the first one regarding public education, he assisted in devising the Music curriculum as well as drafting books and coursebooks on the subject at the request of minister József Eötvös, thus becoming a founder, a pioneer in Hungarian music education. This study aims to present the life and work of István Bartalus, both as a teacher and as a polyhistor in a social historical context, and to highlight his position in the scientific elite of the era. Research was based on processing the relevant literary sources, periodicals and articles published in Hungary, including studying Bartalus' own published works and perusing the archives. This paper intends to give a comparative analysis of the available sources, beyond mere desription, to justify the conclusions and present its thesis.

1. Családi háttér, tanulmányok

Bartalus István 1821. november 23-án, Bálványosváralján született. Édesapja református lelkész volt, így családi háttere, identitása egyenes utat jelölt ki számára a Kolozsvári Református Főiskolára, ahol – 20 évesen - jogi, bölcsészeti és teológiai tanulmányokat kezdett 1841-ben. Csakhamar viszont új irányt vett az élete: olthatatlan vágyat kezdett érezni a zene iránt. Egyetemi tanulmányaival párhuzamosan – szinte azonnal – a helyi Konzervatórium növendékei közé is felvételt nyert, és 1841–1845 között elsőként vadászkürtön kezdett játszani az akkori intézetigazgató, Ruzitska György személyes

pártfogoltjaként. Másfél hónapnyi zenetanulás után már az iskolai, majd a színházi zenekarban is játszott.
22 évesen nyílik alkalma megismerkedni a zongorával[3], s ezt követően egészségével sem törődve folyamatos gyakorlásba kezd. Főiskolai tanárai nem nézték jó szívvel ezt az irányváltást, minden eszközzel igyekeztek Bartalust szándékától eltéríteni. Édesapja kitagadással is megfenyegette, ha nem hagy fel a „czigány mesterség" gyakorlásával, de az ifjú művész kitartott szándéka mellett és folytatta zenei tanulmányait (Sz. Farkas 1976: 12–13)

2. Kapcsolat a zongorával

2.1. Előadóművészi tevékenység, zongorapedagógiai munkásság

Az életrajzi szakirodalom szerint pályakezdőként, 1845–46 között Wesselényi Miklós bárónál vállalt házi tanítást Zsibón, főként azzal a szándékkal, hogy – a nevelőség mellett – a zongorát autodidakta módon folytathassa. Hamarosan viszont be kellett látnia, hogy nem jut annyi ideje a gyakorlásra, mint amennyi szándékából kitelne, így vállalva inkább a nélkülözést, felhagyott a nevelőséggel. Igen meglepő az az adat, miszerint a kései zongoratanulmányokat követően a helyi lapok 1848-ra „Kolozsvár egyik legkeresettebb zongora – tanítója"-ként említik Bartalus nevét. 1851-ben Kolozsvárról Pestre költözik, majd hamarosan – rövid ideig bár, de megvalósítja álmát: koncertező művészként (mindösszesen 6 évnyi zongoratanulás után) az ország nagyobb városaiban ad hangversenyeket. A pozitív sajtóvisszhang ellenére – amely fellépéseit kísérte – hamarosan abbahagyja a koncertezést. A fennmaradt dokumentumok nem adnak arra magyarázatot, milyen okok állhattak a döntés mögött, feltehetőleg a bizonytalan megélhetés indokolta (Sz. Farkas 1976: 14-18). Utalások vannak viszont arra vonatkozóan, hogy zongoraleckéket továbbra is adott (Kerecsényi 1969: 144).

[3]Sz. Farkas Márta utal rá, hogy az első életrajzíró, Menich Antal Bartalus zongora tanulmányainak kezdetét 22 éves korára (1843) datálja, maga Bartalus viszont egy visszaemlékezésében 1845-öt említ. (Sz. Farkas 1976: 16.)

2.2. Megjelent zongorapedagógiai munkái

1860-tól folyamatosan jelenteti meg zongoratanításhoz szánt munkáit[4], valamint ezekhez szánt előszavait, ajánlásait a *Zenészeti Lapok* hasábjain.
Zongoraműveinek kiadásakor, technikai gyakorlatainak elkészítésekor nem elvont, teoretikus szándék vezérli: gyakorlataiban saját, zongoratanítóként szerzett tapasztalatainak eredményeit akarta közkinccsé tenni (Sz. Farkas 1976: 40).
Megjelent kötetei nagyrészt népdal, illetve népies műdal feldolgozások, esetenként személyeknek történő ajánlással. A szakmai fogantatásról érdemben a korabeli recenziók nem nyilatkoznak, ugyanígy nem sok információval bírunk a gyakorlati alkalmazás elterjedtségének tekintetében.

3. Szépirodalmi, szerkesztői tevékenység

3.1. Szépirodalmi művek

Bartalus írói tevékenységét egész életpályája során végigkövethetjük. Bár szépirodalmi alkotásaival nem emelkedett a kor nagyjainak élvonalába – feltehetően nem is volt ilyen szándéka –, műveinek értéke abban mérhető, hogy témái, karakterei sok humorral vegyítve hitelesen ábrázolták a korszak sajátos hazai társadalmi helyzetét, a társadalmi rétegek elkülönülését, valamint műveltségbeli hiányosságait.

Életpályáját bemutató források szerint nevével elsőként költeményei révén ismerkedhettek meg a kortársak. Még jogászként való tevékenysége éveiben jelent meg első költeménye *A honvéd* címmel 1842-ben a Kolozsváron kiadott Öröm-dalok című füzetben, melyet ifj. Teleki József gróf tiszteletére írt (Szinnyei 1891: I. 627-630).
Az alábbiakban Bartalus elbeszélő írásaiból – a teljesség igénye nélkül – tekintünk át néhányat.

Elbeszélések, novellák[5]

A Szépirodalmi Figyelő második évfolyamában, folytatásokban közlik Bartalus első jelentős irodalmi sorozatát ***Egy zenebölcs életéből*** címmel. A történet főszereplője Hőfoki zenemester, aki a nyugatos műveltségű, európai mintákon felnőtt muzsikus karakterét formázza meg. Ennek a karakternek a

[4] Legfontosabb megjelent zongorapedagógiai munkákat lásd: **Függelék**
[5] Bartalus megjelent szépirodalmi munkáinak jegyzékét lásd: **Függelék**

korabeli magyar társadalom zenei analfabetizmusával vívott harcait Bartalus is folyamatosan tapasztalhatta. Hőfokit mégsem balcsillagzat alatt született hőssé formálja, hanem önirónia gyakorolva inkább komikussá, akinek különcsége miatti sajátos konfliktusai tréfás szituációkban mutatják be *„a magyar nóta szintjén megrekedt dilettáns zenekedvelők hazai rétegét”* (Szerző 1992: 44).

Művészet pongyolában. Egy zeneüldözöttje vallomásai

A Koszorú harmadik évfolyamában, négy folytatásban közölt novella könnyed, szellemes, néha csipkelődő hangon rajzol hiteles képet a korabeli zeneoktatás helyzetéről. Ez vidéki földesúr presztízsből vállalt zenekedvelő karakterén keresztül mutatja be a tehetősebb réteg zenéhez való sajátos viszonyát, „pózait”, ál-műveltségét, valamint a zenetanítók képzetlenségét.

3.2. Lapszerkesztő tevékenység

A szakirodalmi adatok szerint Bartalus folyóirat- és lapszerkesztői tevékenysége 1858 – 1884 között mintegy 27 hírlapra és folyóiratra terjed. Igen termékeny publicistaként tarthatjuk számon: zenei írásai folyamatosan jelennek meg a *Szépirodalmi Közlöny, a Budapesti Hírlap, a Vasárnapi Újság, Hölgyfutár, Nefelejts, Független Szemle, Színházi Látcső, Budapesti Szemle* hasábjain.

1860 őszén szinte egy időben indult útjára két nívós folyóirat: a **Zenészeti Lapok** és a **Szépirodalmi figyelő**. A *Zenészeti Lapok* megjelenése a magyar zeneírás történekének jelentős állomása: magyar nyelven, a magyar zene problémáival foglalkozott. Szerkesztője Ábrányi Kornél, szerkesztőbizottsági tagok: Bartalus István, Mosonyi Mihály, Rózsavölgyi Gyula. A cikkeket kőként a szerkesztőség tagjai írták. Minden kérdésre választ akartak adni, minden területen irányt kívántak mutatni. Kritikáik a hangversenyélet és a zeneműkiadás napi eseményeit taglalták, sorozataik a hazai zenei műveltség hiányosságait akarták pótolni (Sz. Farkas 1976: 24-25).

3.2.1. Bartalus „Ars poeticája” a Zenészeti Lapok hasábjain

Bartalus hittel és nagy reményekkel kezdett munkához. Hangverseny – és zeneműkritikái mellett szót emel egy állandó zenei bibliográfiai gyűjtemény felállításáért. Ahogy Sz. Farkas Márta idézi Bartalus Svatits János zongoraműveiről írt szavait: *„Minden szerző, vagy kiadó egy példányt küldhetne kiadott műveiből a múzeumnak és a zenedének, csak így lehetne azokat*

biztosítani az enyészettől, s egy ily gyűjtemény idővel fontos szolgálatot tenne" – fogalmazza meg véleményét, majd nehezményezi, hogy javaslata egy éven át megvalósulás nélkül maradt (Sz. Farkas 1976: 27).

Írásainak másik szándéka a zene „magyarságának" őrzése. Írásaiban legerősebben az európaiság és magyarság, a művelt zeneiség és a dilettantizmus szembenállása miatti aggodalmának ad hangot. Éles hangú, gyakran gúnyos írásai kíméletlenül, nagyítóként világítanak rá miden előadásra, megjelent zenedarabra, amely nem felelt meg a magasra emelt elvárásoknak. Előfordult viszont, hogy a valóban értéktelen „fércművek" mellett olyan komponistákat is hasonló modorban bírált, akik inkább bátorítást, buzdítást érdemeltek volna[6] (Sz. Farkas 1976: 28-32). Más esetben viszont cizelláltabban fogalmaz, és „a jó pedagógus tapintatával" támogatja a Mosonyi Mihály zeneszerző iskolájában tanult ifjú tehetséget, Michalovich Ödönt az éppen megjelenő Faust-nyitányának kapcsán; Koszorú-beli recenziójában óva inti az utánzás és az önállótlanság veszélyeitől, melyet az akkor sztárként ünnepelt Wagner hatása jelentett az ifjú hazai tehetségekre (Szerző 1992: 45).

Bartalus az elsők között emel szót a zeneoktatás ügyének felkarolásáért. Visszapillantás című írásában így fogalmaz: *„Mind ezen szép álmok valósítása arisztokratáink és nemességünk kötelessége lenne, még pedig a zenei nevelés jó karba helyeztetése: egy nagy országos zenede által, melyben született magyar ajkú ifjak képeztessenek."* (Bartalus 1860/61: 378). Sokrétű programjának sarkalatos elemeként a magyar zenetudomány megteremtésének igényét is megfogalmazza a ***Szerény szózat a magyar tudományos akadémiához*** című írásában. Világosan átlátja, hogy az egyes kutatók egymástól elszigetelt munkássága nehezen mozdíthatja elő a zenetudomány presztízsének megteremtését, ezért szorgalmazza a MTA sürgető szerepvállalását. (Sz. Farkas 1976: 37 – 38).

3.2.2. Kapcsolata Arany Jánossal. Munkásság a Szépirodalmi figyelő munkatársaként

1851-ben, Bartalus egyik koncert körútja során Nagykőrösön adott zongoraestet, az ezt követő vacsorán találkozott Arany Jánossal, akivel életre szóló barátság szövődött. Sz. Farkas Márta idézése szerint Gyulai Ágost Arany János népdalgyűjteményének előszavában, 1952-ben így fogalmaz: *„Mikor Arany János 1860-ban Nagykőrösről Pestre költözött s a Kisfaludy- Társaság*

[6] Ezek sorában egyik elhíresült bírálatának célpontja egy tehetséges ifjú dalkomponista, Simonffy Kálmán Főispáni köszöntő című alkotása (Sz. Farkas 1976: 32.)

igazgatója lett, még ugyanabban az évben novemberben megindította a Szépirodalmi Figyelő c. folyóiratot, s csakhamar maga körül találta mindazokat, akik akkor irodalommal és a művészet elméletével is foglalkoztak. Ezek közt volt Bartalus István zeneesztétikus is…ő lehetett Arany zenei és népköltészeti hajlamainak koronatanúja…Kár, hogy az Arany és Bartalus között bizonyára fönnállott, ha tán nem is nagyon sűrű levelezésből semmi sem maradt fönn…" (Sz. Farkas 1976: 47-49).

Az Aranyhoz fűződő barátsága azonban nagy árat is követelt. 1863 nyarán Wagner Pesten koncertezett. A nagy siker általános lelkesedést, érdeklődést váltott ki a képzettebb hazai elit körében. Arany kérésének eleget téve Bartalus három részből álló, lelkes cikkben méltatta Wagner érdemeit. A harmadik cikkhez viszont Arany szerkesztői megjegyzést csatolt, melyben megkérdőjelezte, hogy Wagner művészete ténylegesen nagy jövő előtt állna; indoklásként hozva fel, hogy a „szavalati drámával" az opera műfaja nem kelhet versenyre. Az Arany – féle Koszorú és Ábrányi Kornél munkatársai között többfordulós, éles hangú vita bontakozott ki, mely a két tábor teljes elhidegüléséhez vezetett. Bartalus nehéz helyzetbe került: nem kerülhette el az állásfoglalást, és bár közvetlenül a vitában nem vett részt, de kiállt Arany mellett, így szakítania kellett a Zenészeti Lapok Wagner-párti csoportjával (Szerző 1992: 44).

Ezt követően írásait a *Koszorú* hasábjain olvashatjuk. A publikációk száma némiképp csökken, de Bartalus stílusa egyre kifinomultabb, igényesebb, nyelvezete magyarosabb, melyet Arany hatásának is tulajdonítanak. A néha fölényesen kioktató, éles kritikákat felváltja a koncert előadásokról, művekről írt objektív közlési mód. Ez a fegyelmezett, cizellált fogalmazásmód jelentős mértékben hozzájárult Bartalus tudományos pályafutásának későbbi alakulásához (Sz. Farkas 1976: 57-59).

4. Kutatói munkásság

4.1. Tudományos kutatások: zenetörténet

Bartalust a hazai zenetörténeti, egyház- és népzenei kutatások egyik úttörőjeként tarthatjuk számon. Kezdeti „szárnypróbálgatásait" főként a kíváncsiság jellemzi: ezen írásai komolyabb kutatói hátteret még nem tükröznek.

Első zenetörténeti cikksorozata a Zenészeti Lapok 1862/63. második évfolyamában jelenik meg ***Jelesebb zenetanítóink*** címmel: ezek jórészt anekdotákkal színezett, rövid életrajzi ismertetők. Ugyanitt – a harmadik évfolyamban, Rózsavölgyi Gyula után – átveszi a ***Zenetörténeti sorozat*** szerkesztését: ezek a szócikkek a görög zenétől a XIII. századig követik nyomon a zenetörténet legjelentősebbnek tartott eseményeit. Írásai inkább ismeretterjesztő, mint tudományos közlések, információit főképp a német nyelvű zenetörténeti irodalomból szerzi, az önálló következtetéseket mellőzi (Sz. Farkas 1976: 51-55).

1863-ban a Koszoru három részben közli ***Troubadourok és jongleur-ök*** című zenetörténeti értekezését, melyben szintén elsőként taglalja a trubadúr líra szerkesztési sajátosságait, típusait. Arányosan felépített, olvasmányos stílusban közölt tanulmánya a német és a francia szakirodalom ismeretének bizonyítéka[7] (Sz. Farkas 1976: 59-60).

Az 1864-es esztendő Bartalus pályájának egyik jelentősebb állomása. Ekkor jelenik meg a Csengery Antal által szerkesztett *Budapesti Szemle* hasábjain egy nagyszabású tanulmány, ***A magyar zene története***, melyet a folyóirat folytatásokban közölt.

A tanulmány – a kortársak és a jelenkor értékelése szerint egyaránt – korszakalkotó újításnak minősül. Már nem a minden réteg számára első olvasatra érthető ismeretterjesztő cikksorozat, hanem tudományos igénnyel megalkotott mű, mely a magyar zene történetét dokumentációval, irodalomtörténeti kutatások eredményeivel szándékszik bemutatni. A magyar és európai zene kapcsolatait új aspektusokból értelmezi. A felhasznált, imponálóan gazdag és színvonalas szakirodalom, a következtetések ma is hiteles bemutatása komoly kutatómunkára engednek következtetni.

A tanulmány kulcsfontosságú a magyar zenetörténeti kutatások szempontjából: áttekintés, egyben összefoglalás, számvetés: felsorakoztatja mindazon információkat, amelyek az 1860-as évek elején ismertek voltak a hazai zenetörténet kapcsán. Bartalus a konzekvenciákat tanulsággá formázva fogalmazza meg, hogy az elvégzett munka még „*alig-alig mérhető, az elvégzendő pedig hatalmas”*. Ez a felismerés lehetett, amely további inspirációt adott Bartalusnak, hogy az 1860-as évek második felétől elszánt forráskutatásba

[7] A Néptanítók Lapja 1876. évfolyamában jelenik meg a kezdeti tanulmányok összegzett, kibővített változata, mely a 15. századi németalföldi mesterek munkásságáig tartó zenetörténeti korszakot öleli fel. A cikksorozat 1877-ben könyvként is megjelent, a szerző által Trefort Ágoston miniszternek ajánlva. (Kerecsényi 1969: 154).

és adatközlésbe kezdjen, s ezzel a későbbi zenetörténeti kutatások előfutárává váljon. (Farkas 1976: 66-69).[8]

A lelkes kutatómunka komoly eredményekre vezetett. 1869-ben jelent meg egy forráskiadványnak szánt, széleskörű kutatást összegző munkája, a ***Magyar Orpheus,*** melyben Bartalus a 18. századnak és a 19. század elejének magyar vagy magyar vonatkozású világi zenéjét mutatja be. A mű bevezetőjében Verseghy Ferenc, Pálóczi Horváth Ádám, Spech János, Fusz János munkásságának méltatását olvashatjuk. Kiemelkedő fejezet Joseph Haydn magyar ihletésű dallamainak jellemzése; Haydn munkásságának ebből az aspektusból való tanulmányozását szintén Bartalus indította el. A kiadvány 50 példányban való megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia – Bartalus folyamodványának eleget téve, a Kisfaludy Társaság és Arany pártfogásával – 1870. február 14-én 200 forinttal támogatta (Sz. Farkas: 1976: 74-76).

4.2. Egyházzenei kutatások

1867-ben Arany János a MTA Elnökhelyettesének címzett levélben kérvényezi, hogy Bartalus külföldi egyház- és régizenei kutatásait anyagi támogatásban részesítsék. Célterületként Dél-és Közép- Németország könyvtárait nevezi meg.

Közben Bartalus nem tétlenkedett: a hazai források széleskörű kutatásaiban elért eredményeit ***A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI – XVII. században*** címmel nyújtotta be bírálatra a Magyar Tudományos Akadémiának (1869). Tanulmányában korábban még nem publikált anyagot tárt fel: a Kájoni-féle Organo Missale, Náray Lyra coelestise, a Geleji Katona- és a Kisdi – féle énekeskönyv, a Szelepcsényi Cantus Catholici, a Batthyány-kódex vizsgálatával elsőként foglalkozott. A kéziratok és nyomtatványok jelentős részében kutatta a különféle források hasonló dallamainak analógiáját, a variánsképződések útjait.

Ezt a munkát Bartalus nem kifejezetten egyházzene történelmi kutatás céljával végezte. Azt a hipotézisét szándékozott – később igazoltan sikeresen – bizonyítani, hogy a külföldi eredetű egyházi dallamok hatottak a magyar dallam-

[8] Zenetörténeti kutatások tárgykörében a továbbiakat lásd alább: Egyéb publicisztika, előadások: munkásság az MTA tagjaként

repertoár kialakulására, továbbá, hogy a szertartások énekekre is hatással volt a magyar népi dallamkincs. (Sz. Farkas 1976: 69-74).

Az 1867-ben eltervezett ausztriai tanulmányút a MTA támogatásával 1869. augusztus – szeptemberben valósult meg. Az út folyamán Lilienfeld, Herzogenburg, Mölk, Seitenstetten, Szent – Florián , Kremsmünster és Göttweig kolostori könyvtárait kereste fel.

A kutatási eredményeket ***Jelentés a felső – ausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratairól és nyomtatványairól*** (Bp, 1870.) címmel publikálta. *„Miután a felső – ausztriai kolostorok gazdag könyvtárait Magyarország részéről eddig még senki sem tanulmányozta, okom volt hinni, hogy ez ismeretlen területen sok érdekeset találandok; okom volt hinni, hogy a nevezett kolostorok Magyar- és Csehországhoz közel esvén, az egyházi zene terén a cseh és magyar, úgyszintén a német – magyar viszonyokra nézve kimerítő felvilágosítást adhatnak…”* – írja a MTA-nak írt jelentés bevezetőjében.

Jelentéséből – idő szűke miatt – nem készített bőségesebb analízist, a dokumentumokat katalógus jelleggel, a felkeresett könyvtárak sorrendjében közölte. A Jelentés második részében a *pannonhalmi könyvtár* kéziratainak és nyomtatványainak áttanulmányozásáról kapunk értesítést, melyben legjelentősebb a *korálgyűjtemény* bemutatása. A közel kétezer korált később Bartalus alaposabban kívánta tanulmányozni, de ez a szándéka megvalósulatlan maradt. Taglalja viszont a protestáns korál nemzeti jellegzetességeit, mely szintén kiemelkedőnek bizonyult a további tudományos kutatások szempontjából. Legértékesebb vonatkozása a kutatásnak, hogy a dallamokat nem magyar vonatkozásukban, elszigetelten kívánta tanulmányozni, hanem összevetve a cseh, morva és osztrák vonatkozásokkal, egy egységes dialektus-terület „közkincseként” tekintett rájuk (Sz. Farkas 1976: 76-80).

4.3. Bartalus kapcsolata a népzenével

4.3.1. Első gyűjtemények

Az 1861-ben megjelent ***101 magyar népdal*** a mai szakmai kritika szemével inkább még csak „dicséretes” gyűjtő szándék: Bartalus egy olyan átfogó kiadványt szerkesztett, mely komolyabb rendszerezési szándék nélkül közli az összegyűjtött dallamokat. (Sz. Farkas 1976: 93-95). Más irányú

érdeklődését mutatja a kevésbé ismert ***Finn dalok*** című gyűjteménye, melyen Arany János hatása érzékelhető[9]. A gyűjtemény kapcsán Mosonyi Mihály keményszavú kritikát fogalmaz meg a Zenészeti Lapokban: négy folytatásban megjelent cikkében vitatja a dallamválasztást, a dallamok hitelességét. (Sz. Farkas 1976: 61-62).

4.3.2. Népzenei kutatások. ***A Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye***[10]

Bartalus az 1870-es évektől kezdett behatóan foglalkozni a népzenével. Zenekritikusként, kutatóként és pedagógusként korábbi tevékenysége folyamán is szemben találta magát a tudományos elit köreiben a magyar népzene terén tapasztalt ismerethiánnyal. Mint a 19. századi magyar zene nemzeti jellegének kutató kiemelkedő alakja, égető szükségként élte meg annak az ősi népdalkincsünknek a felkutatását, mely gyökerében változtathatná, termékenyíthetné meg a hazai műzenét, és tehetné hitelesen magyarrá.

1871 nyarán indult első népdalgyűjtő körútjára. és a kutatást – az aktuálisan rendelkezésre álló idő függvényében – tizenkét éven keresztül folytatta. A gyűjtő utak pontos dátumaira nincs adat, vélhetően a Paedagogium-beli tanítás szüneteiben valósulhatott meg a kutatás. Mivel a modern hangrögzítés feltételei még nem álltak rendelkezésre, így hallás után kottázta le a dallamokat. A gyűjtemény a saját gyűjtéseken kívül tartalmaz még többek között 19 Arany János – dallamot, valamint Almási Sámuel sárosmagyarberkeszi református lelkész erdélyi gyűjteményéből 166 dalt is közöl. Gyulai Ágost későbbi, elismerő ajánlásában tájékoztat arról, hogy további szerzők is Bartalus segítségére voltak dalaikkal, soraikban Arany László, Lévay József, Mentovich Ferenc, Révész Kálmán, Szabó Samu, valamint a sárospataki főiskola név szerint nem említett tanárai és tanítványai (Sz. Farkas 1976: 97-102).

A Kisfaludy Társaság részére készített összefoglalójában[11] Bartalus összesen 365 dallamot említ, melyeket első körben gyűjteményben közread. Összegzésében számot ad arról is, hogy ezeket két hónap leforgása alatt Heves,

---

[9] Collan – finn népzenetudós - és Lagi helsingforsi gyűjteménye zongoraátiratban

[10] A **Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye** 1873 – 1896 között hét kötetben jelent meg a Kisfaludy Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával (Sz. Farkas 1976: 103-104).

[11] Bartalus István: Jelentés a magyar népdallamok gyűjtéséről. A Kisfaludy – Társaság évlapjai. VII. kötet, 1872. 196-211.p

Borsod, Zemplén megyében, Erdélyben, Maros és Udvarhely szék néhány pontján gyűjtötte. A zárókötet előszavában említi még a Gömör, Nógrád területein végzett gyűjtéseket, valamint az erdélyi székelység népzenének tanulmányozását.

A népdalokat három kategóriába sorolja: az elsőbe kerülnek a „tisztán népiesek, melyeket félreismerhetetlenül a nép csinált", a másodikban tárgyalja a „népnél műveltebb körök" dalait, a harmadikban pedig az ismert költők alkotásait. Megfogalmazása szerint *„A két utolsó osztályt nem véltem elhanyagolandónak, mert ezek is népdalok, a nép körében meghonosultak, …mint egy láncszem összekötik a népiest a műköltészettel, vagy utóbbi nem létében lépcsőül szolgálnak a műköltéshez".*

A beszámolóban Bartalus számot ad arról is, funkcionálisan, illetve tartalmilag milyen kategóriákkal találkozott a gyűjtések folyamán. A számára legérdekesebb dallamszövegek közül többet is felsorakoztat, így például A rossz feleség balladáját („Gyere haza édesanyám, mert beteg az édesapám"), melyhez rövid szerkezeti elemzést is rögtönöz. A felsorolásban közöl még históriás éneket, „történelmi becsü" Rákóczi-búcsúéneket, említi a feltalált szerelmes, tréfás, gúny, katona, tánc, betyár és bordalok csoportját, de a gyűjteményben ezeket külön nem csoportosítja.

Összegzésképpen felhívja a Kisfaludy Társaság figyelmét arra, hogy mielőtt a dallamok kiadásáról gondoskodnak, célszerű megvárni az egész ország területéről összegyűjtött anyagot, valamint elvégezni a rendszerezés monumentálisnak ígérkező feladatát. Lényeges szegmensként említi a ritmus-szöveg-dallam kapcsolatának vizsgálatát, valamint a variánsképződés lehetőségeit, követését a különböző dialektusterületek egészében (Sz. Farkas 1976: 91-116).

4.3.3. Arany János dalai /Petőfi, Amadé és saját költeményeire (1884)

1884-ben reprezentatív kiadványban jelenteti meg – tisztelgésképpen és nagyrabecsülésének jeléül – Arany dalait. A kiadványban így nyilatkozik: *„…mikor a 70-es évek folytán népdalokat gyűjtöttem, (Arany) egyszer 100 régi dallamot s ezek szövegét küldte hozzám, melyeket régi emlékei után saját kezüleg hangjegyzett, sőt néhol jegyzetekkel is kísért".*

Másutt így fogalmaz: *„Hogy eredeti dallamokat is költ, ezt ismeretes tartózkodó természeténél fogva, családi körén kívül senkivel sem tudatta, s hogy e dalok nyilvánosan is szerepeljenek, arra gondolni sem akart…".* Maga a kiadvány 10

dallamot tartalmaz, melyből kilencet Bartalus saját feldolgozásában közöl, a tízedik dallam harmóniai megformálását pedig Berta Sándornak engedte át (Sz. Farkas 1976: 144-148).

4.3.4. Bartalus népzenei kutatásainak összegzése

Bartalus népdalgyűjtő tevékenysége mindenképpen kimagasló jelentőségű. Az elsők között ismerte föl ennek a kutatási területnek igazi létjogosultságát. A kutatás és közlés hiányosságait a népzenetudomány képviselői főképp abban látják, hogy Bartalus valódi adatközlés helyett inkább fordította energiáit zongorakíséretes népdal-kompozíciók közrebocsátására, mely a gyűjtemény hitelessége körül is kérdéseket hagyott nyitva. Hiányosság maradt továbbá a népdal és a népies műdal kategóriájának tényleges különválasztása, valamint a lejegyzések pontossága is megkérdőjelezhető. Szándéka viszont, hogy a magyar népzene kultúrtörténeti szerepét kiemelje az ismeretlenség homályából, a következő generáció szakértő zenészeinek körében nyer majd folytatást.

Munkája befejezetlenségével maga is tisztában volt, erről így nyilatkozik: „*Ha az egyetemes gyűjtemény fogalmának meg kellene felelnem, úgy még több kötetet lehetne összeállítanom. De miután az erre szükséges időből már kifogytam, a folytatást másokra bízom" (Sz. Farkas 1976: 114-115).* A követők és megvalósítók közt lesz többek között Kiss Áron, Seprődi János, majd Vikár Béla - aki 1986-tól fonográffal rögzített gyűjteményét publikálja -, 1905-től pedig Kodály Zoltán és Bartók Béla kezdi meg a kutatást.

5. Bartalus István, a pedagógus

„Örvendetes jelenség az, midőn látjuk, hogy a zenének legnépszerűbb, legszebb részét, az éneklést - mely eddig leginkább el volt hanyagolva – az ország csaknem minden részében gondos, műértő kezek kezdik ápolni. Csak így lehet segíteni a bajon, mely legfőképp az éneklésre, de kisebb – nagyobb mérvben a zenészetnek minden más ágára is nehézkedik. Csak így honosíthatjuk meg a valódi zenét, így vethetjük meg alapját nemzeti zenénk egykor leendő virágzásának is, ha mielőtt nagy dolgokhoz kezdenénk, már az előtt a-b-c

könyvekről is gondoskodunk, s a zene elemeire tanitjuk nemcsak a vagyonos – többnyire üres divat után kapkodó – osztályt, hanem magát a népet is.”[12]

5.1. Tanári pályafutás

Tanári tapasztalatokat Bartalus tehát elsőként házi tanítóként, majd zongoratanárként szerzett, s ezek a gyakorlati ismeretek mindenképpen hozzájárultak tanári egyéniségének teljes kialakulásához.

Intézményi keretek között 1852-ben kezd el tanítani a Szőnyi-féle fiú nevelőintézetben. Az 1851-ben alapított magán nevelőintézet[13] első igazgatója, Gönczy Pál meghívására érkezik az iskolába, ahol magyar főrangú és középbirtokos családok gyermekei nevelkedtek. „Nemzeti szellem, szigorú rend és fegyelem párosult itt a tudományos iránnyal”[14]. A magániskolai nevelői státusz – jellegéből adódóan – a nemesi elit réteg igényei átlátásának eszközét adta Bartalus kezébe, így annál jelentősebb volt a kontraszt, amelyet a népoktatás elmaradottságának terén a későbbiekben megtapasztalhatott.

Pedagógiai munkásságában akkor történik jelentős változás, amikor Eötvös József közoktatási miniszter megbízására 1869. december 16-án elfoglalja helyét a Magyar Állami Tanítóképző Intézet tanárainak sorában, zenetanárként.

A Tanítóképző, a budai „Paedagogium”, mely Gyertyánffy István kiváló oktatásszervezői igazgatásának köszönhetően az ország ez idő tájt legnagyobb presztízsű, hierarchikus struktúrában felépített intézménye, lehetőséget biztosított a jövendő elemi iskolai tanítók mellett azoknak a már oklevelet szerzett vagy érettségi bizonyítvánnyal rendelkező fiataloknak, akik polgáriskolai tanítói oklevelet kívántak szerezni. A polgári iskolai tanítóképzés öt szakcsoportja a következő részterületeket foglalta magában: nyelv- és

---

[12] Bartalus I.: Egri Ének – káté: Elemi iskolák s minden kezdő számára. Kiadták Zsasskovszky Ferenc és Endre – kritika. In: Zenészeti Lapok, 1860/61. I. szám, 123 – 125.

[13] A Szőnyi – féle fiú magán nevelőintézetet 1851-ben Szőnyi Pál, a korszak egyik pedagógus vezéregyénisége, az MTA levelező tagja alapította. Az intézmény 1859-től Budapesti Református Főgimnáziumként működött egészen az 1952-es államosításig. 1993-ban a Magyar Református Egyház az iskolát újraalapította, ma Lónyai Utcai Református Gimnázium és Kollégium néven működik. *(Forrás: Református oktatásügy honlapja, **http://oktatas.reformatus.hu/index.php?ax=view&id=49** A letöltés időpontja: 2014. 10. 31.)*

[14] Forrás: 1890 előtt élt magyar akadémikusokról írt megemlékezések. Szőnyi Pál. **http://akademikusok.tudomanytortenet.hu/?page=1&sub=6&xid=196** *A letöltés időpontja: 2014-10-31.*

történettudományi, mennyiség- és természettudományi, zenészeti, ipari és rajzi, torna (Kelemen 2007: 71-73).

5.2. Népoktatási reformtörekvések

5.2.1. A népoktatás korabeli helyzete

Bartalus tanárként tehát közelről tapasztalhatta a népoktatás és a tanítóképzés elmaradottságát, melynek okait több irányból lehet megközelíteni.

Peres Sándor 1890-ben közreadott *A magyar népoktatás ügy fejlődése, 1867 – 1887.* című könyvében így ír a korabeli oktatás állapotairól: *„El kell ismernünk, hogy úgy a kormány, mint a protestánsok szervezetében sok jó volt: tény az is, hogy főpapok, főurak sokat áldoztak a népnevelésügyre, …a népnevelés mégsem köszönhet sokat e kornak, mert a mellett, hogy a nemzeti érzelem, a hazaszeretet, a magyarság kiirtása és a germanizálás volt czél mindenütt, hova a kormány keze elért, …és gátlói valának azok a tények, hogy egy-egy tanító 100 sőt több gyermeket is tanított,…hogy a taneszközök, iskolai fölszerelések nagyon csekély mérvben javultak és terjedtek, …hogy pénzt a népoktatásra minél kevesebbet fordított a kormány, egyesek és községek pedig épen nem siettek megerőltetni magokat idegen és gyűlölt czélokért s végül hogy a tanítók – általában – hivatásuk magaslatán nem állottak, paedagogiailag helyes tanításhoz, neveléshez nem értettek”.*

Peres tájékoztat arról is, hogy a néptanítók soraiban nagy számban fordultak elő mesteremberek, pályahagyó deákok, honvédek, és már nagyobb színvonalat képviselő oktatónak számított, aki a gimnázium 5-6. évfolyamát befejezve vállalt tanítói munkát. A siralmasan fizetett falusi tanítói állás nyilván nem vonzotta az alig húsz tanítóképezdéből kikerült pedagógusokat. További hátráltató körülményként említi a tanítóképezdék oktatási koncepciójának hiányosságait: ezek sorában nehezményezi, hogy a hallgatók igen csekély előtanulmány után is felvételt nyerhettek, továbbá, hogy a két évig tartó képzés folyamán csak nevelés-, tanítástan, módszertan, mértan, orgonázás és mezei gazdaságtan tárgyakat végeztek (Peres 1890: 3-4).

Bartalus 1872-ben megjelent Vezérkönyve előszavában a tanítók zenei képzetlenségét így jellemzi: „*Képtelenségnek látszik, hogy tanító és tanuló a képzettségnek ugyanazon a fokán állhassanak, vagy jobban mondva, egyaránt járatlanok legyenek; de tekintsünk népiskoláinkra…Hány olyan néptanítót fogunk találni, kiknek feladatok volna a kótaéneklés tanítása, s a kótabetűkről*

csak annyi fogalmok, mennyi az iskola küszöbén először belépett iskolás gyermeké…”.

5.2.2. A Népoktatási Törvény megjelenése és rendelkezései az ének tárgy oktatásáról

Eötvös József második miniszterségei idején[15] nyújtotta be reformtervezetét a magyar népiskolai közoktatás tárgyában, melyet az 1868/XXXVIII. törvénycikk emelt jogerőre. E törvény rendelkezik többek között a tankötelezettségről (6-12, ill. 15. éves korig; I/1. §), a szabad iskolaválasztási jogról (I/6-7. §), az iskolaállításra jogosultak köréről (hitfelekezetek, társulatok és egyesek, községek és az állam; II/10. §). Iskolatípusonként megszabja az oktatandó tárgyak körét, az oktatás időtartamát. Kötelezi az oktatás vállalóját az iskolaállításra, szabályozza a tanítói státuszra való jogosultságot, előírja a tanítók rendes fizetését.
Az iskolatípusonként eltérő „köteles” tárgyak sorában megszabták az ének – tárgy helyét. A hitfelekezetek fenntartásában működő népiskolák tíz kijelölt tárgyából a kilencedik, az Elemi népiskolák 13 tárgyának sorában a 12., a Felsőbb népiskolák esetén – külön megszabva a fiú és leányiskolák tárgyait – fiúk oktatásában a 12/12, leányoknál 9/8, továbbá a Polgári iskolák számára kijelölt 18 tárgy között a 17. az ének[16].

Az énektanítás számára előirányzott tervezetet a Népoktatási törvény értelmében hozott 1869-es tanterv tartalmazza. A tanterv rendelkezik arról, hogy az 1, 2, 3 tanítós iskolákban az énekórák száma heti 1 óra legyen; az egytanítós iskolákban viszont összevont énekoktatást javasol. Kijelöli továbbá a 6 évfolyam tananyagát is.

Az anyagi és személyi nehézségeken túl – a célkitűzések megvalósításához – még hiányzott a megfelelő módszer, továbbá nem voltak alkalmas tankönyvek. A kor két, elismert zenepedagógusa ekkor kap felkérést Eötvös József közoktatási minisztertől az ének tantárgy tervezeteinek pontos kidolgozására, továbbá a tan- és oktatói vezérkönyvek elkészítésére, nevezetesen Szotyori-Nagy József és Bartalus István (Szabó 1989: 28).

[15] 1867. február 20 – 1881. február 2.
[16] 1000 év törvényei. Digitális archívum, **http://www.1000ev.hu/** A letöltés ideje: 2014. 10.01.

5.3. A Bartalus-féle tantárgytervezet a népiskolai énekoktatásban

„Mi czélja van a népiskolai zene, vagy igazi nevén mondva, énektanításnak? Hogy a nép szabatosan tudjon énekelni. De minő eszközök segítségével: Természetesen a kóta ismerete által. Milyen fokú legyen ez az ismeret? Hogy a nép fiai épen oly önállóan énekeljék a kótákat, mint a rendes nyomtatott és írott betűket"[17].

Bartalus úgy vélte, hogy a magyar énektanítás hagyományainak nincs kellő tapasztalata, így a megoldást külföldön kereste. Az általa tanulmányozott, relatív szolmizáción alapuló módszerek sorában találjuk a Rousseau, Pestalozzi elképzelései alapján kidolgozott és Franciaországban ekkortájt sikerrel alkalmazott *Galin- Paris- Chevé* - féle „számításos" módszert, az Angliában használt *Curwen-féle* „Tonic Solfa" rendszert, valamint a svájci *Weber* - metódust. A koncepciók áttekintéséről Vezérkönyvében részletes beszámolót közöl, majd az összehasonlítás és értékelés után kijelenti: *„Se a szám, se a betűírást nem pártolom*" (Szabó 1989: 29).

Adaptációja tárgyául végül *Johann Heinroth*, a göttingeni egyetem zeneigazgatójának 1828-ban publikált módszerét választja. A Heinroth – féle koncepció minden téren a legegyszerűbb, legkönnyebben elsajátítható alapok nyújtására törekszik. Ennek érdekében minden dalt C-dúrban és a-mollban, majd a későbbiekben F-, G-dúr, illetve d- és e-mollban közöl, az apróbb ritmikai értékeket tartalmazó dalokat augmentálja, az ütemformákat egy páros- egy páratlanra redukálja. Bartalus a módszert még tovább egyszerűsíti: a teljes 6 osztály dalanyagát C-dúr – a-moll hangnemekben jegyzi le. A vonalrendszert „létramódszerrel" tanítja.

A miniszteri felkérésnek eleget téve megalkotja *Éneklő ABC* című tankönyvsorozatát, nagyrészt saját művekkel, illetve szövegtelen, létrafokokon lépdelő, etűd – gyakorlatokkal. A koncepció későbbi visszhangja szerint a módszer hiányosságai főképp abban összegezhetők, hogy a kottaolvasást előtérbe helyezi ugyan, de a merev, teoretikus gyakorlatok nem élményszerűek. Emellett jellemző továbbá, hogy a tankönyvek jobbára saját kompozíciókra épülnek, a népdal és a műzene szinte teljes egészében hiányzik. *„Pedagógiánk nagy kára, hogy Bartalus csak azután ismerte meg a népdalokat, amikor tankönyvei tervezetével (némelyiknek megjelentetésével) már elkészült"* – írja Szabó Helga.

[17] Bartalus: Vezérkönyv, 1872; Előszó

Az elkészült tankönyvsorozatok közül mindezen hiányosságok ellenére Bartaluséi kaptak nagyobb támogatást, terjedtek el országszerte, s ezzel évtizedekre meghatározták a zenei nevelést (Szabó 1989: 30-33).

5.4. A tanítóképző – intézeti zeneoktatás elindítása. A zenetanárképzés intézményesülése

5.4.1. A Népiskolai Törvény rendelkezései a tanítóképzés ének – zeneoktatási feladatairól

A Népiskolai Törvény VII. fejezet/81-82. §-a az ország különböző vidékein 20 tanítóképző felállítását rendeli el, továbbá, hogy minden képezdének egy gyakorlóiskolával kell összeköttetésben lennie. A további paragrafusok sorában a tanintézetek gazdasági hátteréről, a tanárok fizetéséről, a képzés időtartamáról (3 év), a köteles tárgyak rendjéről és a vizsgákról is rendelkezés olvasható.
Az ének-zene tárgy helye a kötelező tárgyak rendjében a következőképpen alakul:

- a Tanítóképezdék 16 köteles tárgyából a 13. „Ének és zene (különösen hegedű és zongora)”; VII./88 §,
- a Tanítónőképezdék 13 tárgyából a 10. az ének; VII./111.§.[18]

A tanítóképző – intézeti tantervek az ének-zeneoktatás terén való jártasság megszerzését magas óraszámmal biztosították. Tóth Gábor utal rá, hogy az első tanterv, mely 1868 – 77 között volt érvényben, a tanítóképző 93 órájából 14 órát írt elő az ének-zene oktatására. Felmerül viszont az a kérdés, hogy milyen előképzettséggel rendelkeztek a képezdei zenetanárok, illetőleg a kormányzat miképpen kívánta biztosítani a megfelelő végzettségű zenetanárok jelenlétét az oktatásban (Tóth 1994: 96).

5.4.2. Bartalus szerepe az ének- zenetanárképzés intézményesülésében

Az első időszakban a szaktárgyakat oktató tanárok – így a zenetanárok is - eltérő végzettséggel rendelkeztek. A zenei oktatók magán zenetanodákban, a Pest – budai Hangászegyesületi Zenedében vagy a Nemzeti Zenedében

[18] 1000 év törvényei. Digitális archívum, **http://www.1000ev.hu/** A letöltés ideje: 2014. 10.01.

szereztek jártasságot, de előfordultak kántor tanítók is. 1875-től polgári iskolai tanárok is tanítottak éneket. A rendelkezésre álló adatok szerint a zenét oktatók nagy része ebben az időszakban a Paedagogium volt hallgatóinak soraiból került ki, ahol a művészeti szakcsoportot Bartalus István vezette, a magas színvonal biztosítékaként pedig – a VKM rendelkezése szerint – miniszteri biztosként Erkel Ferenc és Nikolics Sándor kapott megbízatást.

A képzéssel kapcsolatos tervezetek közül a miniszter Gyertyánffy István javaslatát fogadta el, és a tanítóképző – intézeti tanárképzést a polgári tanárképzésre építette[19]. Ezeknek az intézményeknek az összekapcsolásával jött létre a Paedagogium elnevezésű iskolakomplexum a következő iskolatípusokkal: népiskola, tanítóképző intézet, polgári iskola, minta- és gyakorlóiskola, polgári tanítóképző intézet és tanítóképezdei tanári tanfolyam[20].

1873-tól a polgári iskolai tanítónők képzését a tanítóképző intézet – a későbbi Erzsébet Nőiskola – végezte, melynek első igazgatónője Zirzen Janka volt [21]. A tanfolyami keretek között történő képzés egyöntetűségének érdekében a miniszteri rendelet munkaterv készítését írta elő. Zenetanárképzés az egy éves tanfolyam keretében csak a Paedagogiumban folyt az 1887 – 1897. közötti időszakban (Tóth 1994: 96-97).

5.4.3. A jövő útja: Az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia

Újabb képzésbeli változást jelentett az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia, mely 1875-ben nyitotta meg kapuit Liszt Ferenc elnökletével és Erkel Ferenc irányításával. Harrach József, a Zeneakadémia tanára 1892-ben megjelent egyik cikkében felhívta a figyelmet a zenetanárképzés hiányosságaira. Bírálta a különböző konzervatóriumok szakmai színvonalát, elismerte a polgári tanítóképző zenetanárképző tevékenységét, de nehezményezte, hogy a Paedagogium hallgatói a zenét csak mellékesen, más szakcsoportokkal összekapcsolva tanulhatják. Emellett részletesen bemutatja a Zeneakadémiai képzés strukturális felépítését, kimagasló színvonalú oktatási rendszerét, és javaslatot tesz arra, hogy a zenetanárképzés jogosultságát a Zeneakadémiához helyezzék át.

---

[19] VKM. Trefort Ágoston 28.903/1887. számú rendelete

[20] Sanda István Dániel: *Trefort Ágoston munkássága – Különös tekintettel a szakképzés megújításában játszott szerepére*. In: Tóth Zoltán (2015, szerk.): Új kutatások a Neveléstudományokban – 2014. Oktatás és nevelés – gyakorlat és tudomány. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága

[21] Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla (2002): *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest. 359.

Bartalus nem értett egyet Harrach véleményével, mert úgy látta, a Zeneakadémia művészeket nevel, és nem tanárokat. Harrach válaszában elismerte Bartalus kimagasló tevékenységét, de a nagyobb műveltségű zenetanárok képzését mindenképp a zeneakadémián látta megvalósíthatónak[22]. A jövő útja ténylegesen erre vezetett tovább: a VKM 57009/1898. számú rendelete a képzést az Országos Zeneakadémia hatáskörébe utalta. (Tóth 1994: 98.)

6. Bartalus szerepe a tudományos elit tagjaként

Bartalus sokoldalú műveltségét a haza és a szakma iránti mély elkötelezettséggel kamatoztatta. Közéleti szerepvállalásának, aktív szakmai és kutatói tevékenységének elismeréseként 1867-ben nyert felvételt a **Kisfaludy Társaság** rendes tagjainak sorába. Székfoglalójaként ***A magyar egyházak zenéje a XVI – XVII. Században*** címmel írt értekezését 1867. április 24-én olvasta fel[23] (Kerecsényi 1969: 155).

A tudományos kutatások terén felmutatott kimagasló eredményeinek elismeréseképpen pedig a legnagyobb megtiszteltetés akkor érte, amikor 1875. május 26-án a **Magyar Tudományos Akadémia** levelező tagjává választották, *a* „Nyelv- és Széptudományi Osztály" munkájában vállalhatott aktív szerepet. Székfoglaló beszéde ***Művészet és nemzetiség*** címen hangzott el az Akadémián 1875. október 18-án és november 15-én. [24]

Akadémiai székfoglalójában Bartalust teljes Ars Poeticája összefoglalásának szándéka vezette. Hosszú utat tett meg idáig. Zenekritikái, irodalmi munkái, tudományos kutatásai, művészként és pedagógusként szerzett tapasztalatai segítették hozzá, hogy a nemzeti és a kozmopolita zene összevetését, a zene tudományos létjogosultságát a magyar akadémiai elit jeles képviselői előtt is megfogalmazza (Sz. Farkas 1976: 119-120).

---

[22] Tóth Gábor: (1994): A tanítóképző – intézeti zenetanárok képzése (1908 – 1948). *Magyar Pedagógia, 94. évf. 1-2. sz. 95-111. cikkében Harrach és Bartalus a Magyar Paedagogia által 1982-ben közölt levelezéséből idéz.*

[23] Publikációként megjelent: A Kisfaludy – Társaság évlapjai, IV. folyam, 1867/68 – 1869/70. Athenaeum nyomda, Pest, 1870.

[24] Nyomtatásban megjelent: Értekezések az MTA Nyelv- és Széptudományok Osztálya köréből. 5. köt. 6. Bp., 1876. Kozák P. (2013): *Pályakép. Bartalus István*. nevpont.hu. **http://nevpont.hu/view.php?id=2440** /Letöltés időpontja: 2015. február 4./

Kutatói és kiemelkedő pedagógiai szerepvállalása eredményeképpen mindemellett 1875. június 2-tól az **Országos Közoktatási Tanács** *Művészeti szakának* - Matolay Elek mellett - kinevezett vezetője lesz. Feladataik között szerepel a vonatkozó törvények, rendeletek véleményezése, tantervek és „utasítások" elkészítése, iskolai vizsgálatok ellenőrzése, tankönyvek, taneszközök bírálata, valamint a testületi értekezletek jegyzőkönyveinek, jelentéseinek értékelése (Vass 2007: 20-21).

7. Egyéb publicisztika, előadások: munkásság az MTA tagjaként

A MTA-beli kinevezését követően jelent meg Bartalus legfőképpen méltatott és elismert, legnagyobb terjedelmű zenetörténeti összegző munkája ***Vázlatok a zene történelméből*** címmel, 1877-ben (1889-ben újabb, változatlan kiadásban).
Művét két nagy egységre: az ókor és a középkor zenéjére tagolja. A zenetörténet ismertetését teljesen újszerű módon nem az egyiptomi kultúránál kezdi, hanem az „őskor" bemutatásával, főként mondák és hipotézisek bemutatásával. Érdekesség továbbá, hogy a mű felépítése nem országok szerint, hanem átfogóbb jelleggel, stiláris szempontok szerint halad. Ezzel ugyan csökken a közölt adatok mennyisége, kerüli a lexikális közlést, helyette elméleteket mutat be. Jelentős előrelépés volt ez a zenetörténet-írás terén, hiszen Bartalus konkrét zenei anyagokat ismertet – sokhelyütt kottapéldákkal illusztrálva -, és ténylegesen a zene alakulásának periódusait mutatja be (Sz. Farkas 1976: 121-128).

Szintén nevezetes az ugyanebben az évben a MTA-n elhangzott előadása, melynek címe ***Emlékbeszéd Mátray Gábor 1. tag felett.*** Köztudomású, hogy a magyar zenetörténeti kutatások megindítása – Bartalus mellett – Mátray Gábornak köszönhető. Bartalus méltó módon emlékezik meg pályatársáról, a Magyar Tudományos Akadémia elsőként kinevezett „zenei nagykövetéről". Mátray munkásságát hitelesen, részletesen mutatja be, nagy tisztelettel és elismeréssel szól sokoldalú műveltségéről, valamint műveinek részletes jegyzékét is ismerteti (Sz. Farkas 1976: 129-130).

1882. február 20-án és május 1-én újabb két beszéde hangzik el a MTA-n: ***az Adalékok a magyar zene történelméhez,*** és az ***Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez***, majd ezt követően az Akadémia kiadványaként

nyomtatásban is megjelenik. Az alábbiakban az első előadás tartalmával foglalkozunk részletesebben.

Az *Adalékok a magyar zene történelméhez* két korszak egy-egy jeles, de nem eléggé méltatott zeneszerzőkét mutatja be. Elsőként *Bakfark Bálint* „lantvirtuóz és zeneköltő" személyét és munkásságát ismerteti. Széleskörű kutatásainak eredményét dokumentumokkal alátámasztva közli, ezek sorában fejti ki a lant hangszertörténetét, a tabulatura – írás rejtelmeit, majd a bécsi és a krakkói gyűjtemény néhány kompozícióját zongoraátiratban publikálja.

A második részben *Esterházy Pál: Harmonia Caelestis* című munkájával foglalkozik. Az Esterházy – hercegek művészetkedvelő udvarának bemutatása mellett a jeles udvari muzsikus, Haydn munkásságát is méltatja (Kerecsényi 1969: 156-157).

Figyelmet érdemel az ismertetés folyamán egy nem mellékes szegmens, melyről Bartalus így nyilatkozik: *„A kérdéses művek megjelenésének most csak százhetvenkettedik évében vagyunk s elég szomorú, hogy ily rövid idő alatt teljesen elfeledték…a Harmonia Caelestis nyomtalanul eltűnt, könyvtárainkban sem találván menhelyet; s tudtomra az én példányomnak jelenleg még csak egy párja van Nagy – Váradon Bubics apát – kanonok úr birtokában. Az én példányomat nevezetessé teszi az, hogy egykor épen Haydn József volt, ki ebből – valószínűleg herczege kegyeletes kívánatára – ünnepek alkalmával egy s más éneket előadatott."*[25]

Bartalus tanulmánya tehát felbecsülhetetlen szolgálatot tett a magyar zenetörténeti kutatásoknak: egy értékes művet mentett meg a teljes elfeledéstől. Mindamellett maga az analízis szakmai szempontból is kiemelkedő: a kézirat külsejének, tartalmának pontos bemutatása mellett Esterházy zenéjét történelmi keretbe helyezi, valamint a zenei anyag részbeni közlése is megtalálható. (Sz. Farkas; 136-137.)

8. Bartalus kései alkotói korszaka

1883-ban Bartalus ismét újabb terület bemutatását tűzte ki célul**. *A zeneköltészet elemei és műformái*** címen – szintén úttörőként – az első magyar formatani munkát bocsátotta közre. A kor igényeinek megfelelően az elemi ismeretektől kezdve vezeti be a *zeneelmélet – formatan* alapvető definícióit, és egy tankönyv metodikai igényeinek megfelelve tágítja a kört, melyben

[25] Bartalus István: Adalékok a magyar zene történelméhez. MTA Könyvkiadó Hivatala, Bp, 1882. (77 p)

különböző zeneművek formatani és esztétikai elemzését is célul tűzi ki (Sz. Farkas 1976: 142-244).

Két évvel később, 1885-ben jelenik meg egy egészen szokatlan gyűjtemény, ***a Magyar Zeneköltők Kiállítási Albuma***, mely a kor nagy zongorista – zeneszerzői válogatott darabjait közli. A kötet szerkesztője – s egyben az egyik szerző – Bartalus István volt. A komponisták sorában, az „idősebb nemzedék" képviselői közt találjuk többek között Liszt Ferenc, Heller István, Ábrányi Kornél, Goldmark Károly, Zimay László nevét, a „most delelőket" Siposs Antal, Mihalovich Ödön, Bertha Sándor, gróf Zichy Géza képviselik, a fiatalabb generációt pedig Aggházy Károly, Juhász Aladár, Horváth Attila (Sz. Farkas 1976: 150-153).

Ezt követően már igazán jelentős publikációt nem találunk Bartalus életpályájában. Közleményeinek száma csökken, inkább régebben megjelent gondolatait ismétli, fogalmazza újra. Életének lezáró időszakát elszigetelődés, magány, egészségi problémákkal való küzdelem jellemzi.

9. Összegzés: Bartalus István a kortársak és a követők szemével

„A magyar zenének eleddig főképp rajongó hívei s keserű ellenségei voltak; tudósa csupán egy: Bartalus István. S ő is munkásságának csak egy részét fordította a magyar zenére."[26]

A Budapesti Szemle hasábjain 1904 – 1906 között Seprődi János[27] számos cikkében méltatja Bartalus István munkásságát, kiemeli nélkülözhetetlen szerepét a magyar zenetudományi kutatások terén, továbbá hangsúlyozza azon véleményét, hogy nagyobb megbecsülésre lenne méltó. Seprődin kívül viszont számos kiváló kortárs teszt említést, illetve utal Bartalus kutatásaira, így például Szabolcsi Bence, Berzeviczy Albert, Papp Viktor, Szinnyei Ferenc, többek között a már említett Budapesti Szemle című folyóiratban.

Pedagógiai törekvéseit leghitelesebben – Sz. Farkas Márta idézésében - szintén Seprődi szavaival összegezhetjük: *„A népiskolai énektanítás rendezésében és fejlesztésében legnagyobb érdeme a múltban Bartalus Istvánnak volt….Első volt, aki a népiskolai énektanításnak nagy fontosságát nevelési, tudományos és nemzeti szempontból felismerte, s írásaival és tankönyveivel igyekezett annak úgy felsőbb, mint az alsóbb körökben híveket szerezni….Sajnos, de ma már egész határozottan meg lehet állapítani, hogy Bartalus jószándékú törekvéseinek alig lett valami látható eredménye. Ha*

[26] Seprődi János: A magyar zene elméletéről. **Budapesti Szemle. 1904. 118. kötet, 328**. szám
[27] Seprődi János; 1874. Kibéd, 1923. Kolozsvár. Zenepedagógus, zenetörténész, folklórkutató.

mindent összeveszünk is, alig több annál az általános benyomásnál, hogy a népiskolai énektanítást nem lehet, nem szabad tovább akkori nyomorúságos helyzetében hagyni. A legfőbb ok… abban van, hogy megelőzte a maga korát, vagy helyesebben: rendszerével nem a maga idején lépett fel." (Sz.Farkas, 85 – 90.)

Bartalust egész pályáján az európaiság és magyarság, a műveltség és dilettantizmus szembenállása miatti aggodalma vezérelte. *„Polihisztorsága a kor követelménye volt – polihisztorságának következménye pedig a közvetlen utókor sok vonatkozásban elítélő véleménye, elutasító magatartása. Ma már világosabban rajzolódik meg Bartalus István portréja: művelt, sokrétűen képzett muzsikus, töretlen lelkesedésű pedagógus, szenvedélyes hangú kritikus, fáradhatatlan népdalkutató s kiváló zenetudós volt."* (Sz. Farkas 1976: 9-10).

Bartalus pedagógiai céljainak, törekvéseinek közvetlen tovább örökítője kiváló tanítványa, Sztankó Béla; a célok jövőbeni megvalósulásának letéteményese pedig Kodály Zoltán és követői lesznek.

Hivatkozások

A Pallas nagy lexikona (1893*): Bartalus I.* II. kötet; 687 – 688.

Bartalus I (1861): Visszapillantás. In: Ábrányi K. (szerk): *Zenészeti Lapok, 1860/61. 44-48. sz. 377-379.*

Galambos F: *Arany János folyóiratai, írói és írásai.* OSZK, kézirat

Kelemen E. (2007): A tanító a történelem sodrában. Tanulmányok a magyar tanítóság 19-20. századi történetéből. *Iskolakultúra*, Pécs; 71-77.

Kerecsényi L. (1969): Bartalus István. In Békési L.–Magyarfalvi L. (szerk): *A Budapesti Tanítóképző Intézet 100 éve, 1869 – 1969.* Budapest. 143-175.

Kozák P. (2013): *Pályakép. Bartalus István*. nevpont.hu. **http://nevpont.hu/view.php?id=2440** /Letöltés időpontja: 2015. február 4./

Magyar Életrajzi Lexikon (1967): *Bartalus I.* I. kötet; 127-128.

Magyar Néprajzi lexikon (1977): *Bartalus I.* I. kötet; 230.

Menich A. (1886)*: Bartalus István életrajza.* Paedagogiai Plutarch I., Pozsony

Mészáros I. – Németh A. – Pukánszky B. (2002): *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest. 359.

Peres S. (1890): *A magyar népoktatás ügy fejlődése. 1867 – 1887.* Hornyánszy Viktor Könyvnyomdája, Budapest

Révai nagy lexikona (1911): *Bartalus I.* II. kötet; 652.

Sanda I. D. (2015): Trefort Ágoston munkássága – Különös tekintettel a szakképzés megújításában játszott szerepére. In: Tóth Zoltán (szerk): *Új kutatások a Neveléstudományokban – 2014. Oktatás és nevelés – gyakorlat és tudomány*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága

Sz. Farkas M. (1976): *Bartalus István. A múlt magyar tudósai.* Akadémiai Kiadó, Budapest
Szabó H. (1989): *A magyar énektanítás kálváriája.* MTA Sokszorosító, Budapest, (ISBN 963 400 078 9)
Szerző K. (1992): Egy zenebölcs arany lapjainál: Bartalus István. *Irodalomismeret 3. 1. 43-46.*
Szinnyei J. (1891): Bartalus István. *Magyar írók élete és munkái I – XIV.* Magyar Könyvkiadók Egyesülete. I. kötet; 627–630.
Tóth G. (1994): A tanítóképző – intézeti zenetanárok képzése (1908 – 1948). *Magyar Pedagógia, 94. évf. 1-2. sz. 95-111.*
Vass V. (2007): *Az Országos Közoktatási Tanács tantervi munkálatai a XIX. században – mai tanulságokkal.* Pannon Egyetem BTK Neveléstudományi Intézet Pedagógiai Oktató- és Kutatóközpont, Pápa

FÜGGELÉK
Bartalus István publikált munkássága

Legfontosabb megjelent zongorapedagógiai munkák, gyűjtemények:
Módszer a zongora helyes játszására (ujj – gyakorlatokkal) *Pest. 1860.*
60 előkészítő zongora gyakorlat. Bevezetésül minden zongoraiskolához, különösen Czerny Károly Wiener Lehrmeisteréhez. *Pest, 1861.*
Zongoratan. *Pest, 1862.*
Gyermek Dalhon I – III. (*népdal és népies műdal feldolgozások négy kézre „Kovács Sebestény Juliskának és Aladárnak") Pest, 1861.*
Technikai gyakorlatok a zongorajátszás magasabb fokú fejlesztésére (217 gyakorlat*) Pest, 1887. Rózsavölgyi és tsa*
Bevezetés a zongora és orgona játszásába. *Buda, 1871.*
Gyermek – lant; I – II. Növendék zongoratanulók számára. „Kiss Janka kisasszonynak" *Pest, 1872. Rózsavölgyi és tsa*
Kis művész; 2 füzet. Ismert magyar dalok gyűjteménye. *Bp, 1896. Rózsavölgyi és tsa*
Magyar Zeneköltők Kiállítási Albuma *(Bp, 1885.)*

Pedagógiai publikációk, tankönyvek:
Zeneelméleti könyvek:
Zene – káté Lobe után (1863). *Pest, Lampel Róbert.*
Henrik Wohlfart: Elemi összhangzat s számjelzéstan c. művének fordítása és megjelentetése (1867, bőv: 1880.)
A zeneköltészet elemei és műformái. *Budapest, 1883.*
Ének tan- és vezérkönyvek:

Éneklő ABC népiskolák számára, I – VI. évfolyam *(1873 – 1904 között számos kiadásban) Budapest, Magyar Kir. VKM*
Ének – tanító Vezérkönyv népiskolai tanítók számára, I – VI. évfolyam *(1874 – 1904 között több kiadásban) Budapest, Magyar Kir. VKM*
Magyar énekiskola, hat évfolyamban: polgári iskolák számára *(1890). Budapest, Méhner.*

Szépirodalmi művek:
Első verse:
A honvéd *(ifj. Teleki József gróf tiszteletére); (Kolozsvár,1842. Öröm – dalok füzet)*
Regények, elbeszélések, novellák:
Egy bukott zenész élete *(1859. Hölgyfutár; 1884. Esztergom, Mulattató Zsebkönyvtár 27 – 28. sz.)*
Két dudás egy csárdában *(1860. Hölgyfutár; 1865. Magyar Eredeti Regénytár 10. kötet)*
A kávénénikék. *„Víg regény" (1866, Fővárosi Lapok)*
A féltudósok. *„Humoros regény". (Bp, 1882.)*
A csudagyermekek *(1859.)*
Ganefka úr tíz forintos zeneleczkéi *(1860.)*
Egy zenebölcs életéből *(Szépirodalmi Figyelő, 1861-62. II/1. folytatásokkban közölve)*
Művészet pongyolában. Egy zeneüldözöttje vallomásai. *(Koszoru, 1865. III/1. négy folytatásban közölve)*
A kakasdi dalárda. *„Tréfás beszély" (1866.)*
A feloldatlan hetes hangzat *(1867.)*
A madarak zeneművelő társulata. *Történelmi bohózat (1884.)*
Az 1002-ik éj. *„Fantáztikus elbeszélés". (1885.)*
Káró király. *Történeti beszély Hajdn József életéből (1874).*
Angyalföldi Sára *(1887).*
Egy tanképesítés (*1878).*
A Sférák harmóniája *(1862).*
Tehát, vagy, czigány – jubileum. *Vígjáték egy felvonásban (1888).*
Karácsonyi ajándék *(1889).*
Igazság és hazugság. *Apokrifus beszély (1890).*

Zenetörténeti munkák:
Világi zene:
Troubadourok és jongleur-ök. *(zenetörténeti értekezés három részben) Koszoru, 1863. I/2.*
Zenetörténeti sorozat *(a görög zenétől a XIII. századig) Zenészeti Lapok, 1862/63. 3. évf.*

A magyar zene története. *1864. Budapesti Szemle, 19 /62-63; 20/66-67*
Magyar Orpheus *(Bp., 1869).*
Az ó- és középkori zenetörténelem vázlata *(Bp., 1877.)*
Egyházzene:
Magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. És XVII. században *(Pest, 1869.)*
Jelentés a felső – ausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratairól és nyomtatványairól *(Bp., 1870.)*
Népzenei gyűjtemények, írások:
101 magyar népdal *(Bp., 1861.)*
Finn dalok *(Collan K. és Lagi R. helsingforsi gyűjteménye dallamaiból. Pest, 1864.)*
A Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye (*1873 – 1896 között hét kötetben jelent meg a Kisfaludy Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával)*
Jelentés a magyar népdallamok gyűjtéséről. *(A Kisfaludy – Társaság évlapjai. VII. kötet, 1872. 196-211.).*
Arany János dalai *(Petőfi, Amadé és saját költeményeire, Bp., 1884)*

Székfoglaló beszédek, MTA- előadások:
A magyar egyházak zenéje a XVI – XVII. Században. (Székfoglaló beszéd a Kisfaludy Társaság tagjaként. *Publikációként megjelent: A Kisfaludy – Társaság évlapjai, IV. folyam, 1867/68 – 1869/70. Athenaeum nyomda, Pest, 1870.)*
Művészet és nemzetiség. (Székfoglaló beszéd a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjaként. *Nyomtatásban megjelent: Értekezések az MTA Nyelv- és Széptudományok Osztálya köréből. 5. köt. 6. Bp.)*
Vázlatok a zene történelméből *(MTA, 1877.)*
Emlékbeszéd Mátray Gábor 1. tag felett *(MTA, 1877.)*
Adalékok a magyar zene történelméhez *(MTA, 1882. febr. 20.)*
Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez *(MTA, 1882. május 1.)*

Folyóiratokban megjelent egyéb tanulmányok (válogatás):
Szerény szózat a magyar tudományos Akadémiához *(Zenészeti Lapok, 1981. 32-44. sz.)*
Visszapillantás *(Zenészeti Lapok, 1861. 44-48. sz.)*
Jelesebb zenetanítóink c. rovat, *Zenészeti Lapok 1862/63. 2. évf.*
A zene története *(Zenészeti Lapok, 1862.)*
A magyar zene története *(Budapesti Szemle, 1864. 19-20. sz.)*
A czigány és viszonya a zenéhez *(Budapesti Szemle, 1865. III. 8-9, IV. 11.)*
Újabb zeneköltészetünk *(Budapesti Közlöny, 1867.)*
A magyar zene és a czigányok *(Budapesti Szemle, 1879.37. sz.)*
Népdalaink s a szakférfiak *(Budapesti Közlöny, 1883.)*

A magyar palotás zene és a népdalok *(Az Osztrák – Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország I. Bp. 1888. 363-386.)*
Az egyházi zene *(Az Osztrák – Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország I. Bp. 1893. 379, 391.)*

DARAGÓ RITA LAURA a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémián szerzett diplomát Ének-Zenetanár és Karvezetés, Egyházzene és Zeneelmélet tanár szakokon.

Az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola Elméleti – történeti doktori programjában PhD abszolutóriumot szerzett. Számos pedagógiai kutatással, publikációval, neveléstudományi konferenciákon előadásaival gazdagította a közös szakmai munka alapjait.

Közoktatási vezető, szakvizsgázott pedagógus, intézményvezető-mesterpedagógus.

Alapfokú művészetoktatási tantárgygondozói szaktanácsadó.

30 év óta tartó tanári pályafutása során alkalma nyílt az oktatás minden szintjén gyakorlatot szerezni: gyakornokként a Miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában, majd pályakezdő pedagógusként az esztergomi Zsolt Nándor Zeneiskolában tanított.

2001–2014 között az ELTE BTK Zenei Tanszékén oktatott szolfézs, zeneelmélet, zenei analízis, partitúraolvasás szaktantárgyakat Ének-zene-karvezetés és Szolfézstanár szakokon.

2003 óta a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Hórvölgye Alapfokú Művészeti Iskola intézményvezetője.